

Piotr Bórawski¹

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Olsztyn

Sergiy N. Grygoryev²

Economic and Business Institute
Tavria State Agrotechnological University
Melitopol, Ukraina

Ziemia i kierunek produkcji jako czynniki różnicujące efektywność gospodarstw pozyskujących alternatywne źródła dochodów

Land resources and specialization direction as factors differentiating efficiency of farms having alternative sources of income

Synopsis. W pracy badano zróżnicowanie działalności gospodarstw w zależności od kierunku produkcji i ziemi. Do badań zakwalifikowano gospodarstwa z województwa warmińsko-mazurskiego, których właściciele pozyskiwali alternatywne źródła dochodów prowadząc chów strusi lub danieli. Szczególną uwagę zwrócono na powierzchnię gospodarstw oraz wyniki ekonomiczne. Dokonano również oceny wskaźników korelacji zmiennych opisujących gospodarstwa zajmujące się chowem strusi i danieli. W gospodarstwach chowających strusie powierzchnia użytków rolnych była skorelowana z dopłatami bezpośrednimi. W gospodarstwach chowających danielę powierzchnia użytków rolnych była skorelowana z dopłatami bezpośrednimi, przychodami i rozchodami.

Słowa kluczowe: gospodarstwo rolne, ziemia, alternatywne dochody

Abstract. The differentiation of farms' activity according to production direction and land area was analyzed. Farms whose owners had alternative incomes from breeding ostrich and fallow deers were analyzed. Particular attention was paid to farms' area and economic results. Moreover, correlation coefficients between variables describing farms involved in ostrich and fallow deer breeding were analyzed. In ostrich breeding farms the land area was correlated with direct payments and incomes. In fallow deer breeding farms the land area was correlated with direct payments, incomes and expenditures.

Key words: farm, land, alternative incomes

Wstęp

Ziemia jako główny czynnik produkcji jest przyczyną wielu zmian w rolnictwie i jego otoczeniu. W literaturze z zakresu ekonomii rozważania nt. ziemi sięgają czasów

¹ Dr inż., Plac Łódzki 2, 10-957 Olsztyn, e-mail: pboraw@moskit.uwm.edu.pl

² Phd, Faculty of Management & Marketing, Head of International Department.

starożytnych. Grecki filozof Ksenofont, sławny z rozważań nt. rolnictwa i fundamentów ekonomii, tak wyraził się o ziemi „Ziemia zachęca rolników do niesienia orężnej pomocy swojemu krajowi” [Ksenofont 1996, s. 55].

Kolejny ważny nurt ekonomii, który wynosił na piedestał rolnictwo i ziemię związany był z fizjokratyzmem. Nurt ten szczególnie podkreślał rolę rolnictwa w rozwoju gospodarczym [Gudowski 2007, s. 146].

Spośród wielu ekonomistów poruszających kwestie rolnictwa i ziemi godna uwagi jest teoria Ricardo. Ten przedstawiciel ekonomii klasycznej, autor teorii renty różniczkowej, wskazał na dochody płynące z posiadania ziemi. Według niego właściciele gospodarstw posiadający lepsze jakościowo ziemie ponoszą niższe koszty produkcji, a tym samym osiągają wyższy poziom renty różniczkowej [Nasiłowski 1998, s. 34].

Polscy ekonomiści prowadzili również rozważania na temat dochodowości gospodarstw rolnych i czynników ją determinujących. Można wyróżnić różne metody analizy czynników wpływających na dochodowość gospodarstw rolnych. W literaturze przedmiotu są przedstawiane metody tabelaryczno-opisowe, użycie funkcji regresji, funkcji produkcji i analiza składowych głównych [Kołoszko-Chomentowska 2007, s. 243]. Niektórzy autorzy wskazują na obszar gospodarstwa i wzrost dochodów wraz z jego powiększaniem oraz lepszym wyposażeniem technicznym [Wiatrak 1998, s. 207]. Inni autorzy za główny czynnik wzrostu dochodowości gospodarstw uznają ich stopień powiązań z rynkiem [Gołębiewska i Klepacki 2000, s. 61]. Jest to teoria uzupełniająca zagadnienia, które poruszał inny wybitny ekonomista von Thuennen, twórca teorii kręgów mówiącej, że kierunki bardziej efektywne są bliżej zlokalizowane rynku, a te bardziej ekstensywne dalej od rynku zbytu [Gudowski 2007, s. 145].

Ziemia, jej jakość oraz powierzchnia gospodarstw rolnych są bardzo zróżnicowane w poszczególnych krajach należących do UE. Generalnie biorąc kraje pierwotnie należące do Unii (UE-15) charakteryzują się większymi obszarowo gospodarstwami oraz lepszą efektywnością wykorzystania czynników wytwórczych.

Cel i metoda badań

Głównym celem badań było przeprowadzenie analizy zasobów ziemi w gospodarstwach rolnych i jej wpływu na poziom uzyskiwanych wyników ekonomicznych badanych gospodarstw. W badaniach zastosowano dobór celowy i zakwalifikowano te gospodarstwa, których właściciele pozyskiwali alternatywne źródła dochodów z produkcji strusi i danieli. Gospodarstwa zlokalizowane były na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Ze względu na małą liczbę gospodarstw zajmujących się tymi kierunkami produkcji w badaniach wzięło udział 12 hodowców strusi i 5 hodowców danieli. Badania zostały przeprowadzone w końcu 2007 r. i dotyczyły danych za cały rok obrachunkowy. W badaniach zastosowano kwestionariusz badawczy, który wypełnili właściciele gospodarstw rolnych podczas wywiadów bezpośrednich. W pracy alternatywne źródło dochodu rozumiano jako uzupełnienie działalności z gospodarstwa rolnego oraz jako nową działalność gospodarczą zamiast dotychczasowej. Należy jednak zaznaczyć, że wśród badanych tylko 5 gospodarstw prowadziło nową działalność zamiast poprzedniej.

Wyniki badań

W pierwszym etapie analizy gospodarstw rolnych dokonano charakterystyki zasobów ziemi badanych gospodarstw. Już na początku analizy zauważono duże zróżnicowanie badanych gospodarstw rolnych. Zdecydowana różnica wystąpiła w przypadku analizy udziału łąk i pastwisk w użytkach rolnych. W przypadku gospodarstw hodowców strusi stanowiły one 30%, a w przypadku gospodarstw hodowców danieli blisko 98% w powierzchni użytków rolnych (tab. 1). Zróżnicowanie obszaru badanych gospodarstw rolnych wynika ze specyfiki tych kierunków produkcji, gdzie chów danieli wymaga zdecydowanie większej powierzchni łąk i obszaru gospodarstw w stosunku do strusi [Bórawski 2009, s. 236]. Duże zróżnicowanie w badanych gospodarstwach wystąpiło też w przypadku wartości ziemi. W gospodarstwach zajmujących się chowem danieli wartość ziemi ukształtowała się na poziomie 22 600 zł/ha i była wyższa od tej w gospodarstwach hodowców strusi o blisko 46%.

Rollnicy na świecie to największa grupa ludzi, którzy posiadają ziemię i inne biologiczne zasoby gospodarstw. Przez właściwe zarządzanie tymi zasobami mogą powiększać produkcję rolniczą i dochody oraz rozwijać obszary wiejskie w sposób zrównoważony. Żeby jednak mogli właściwie wykorzystać posiadane zasoby ziemi, potrzebna jest im informacja o technologii i technikach produkcji [Grygoryev 2009, s. 86].

Tabela 1. Charakterystyka zasobów ziemi w badanych gospodarstwach rolnych w przeliczeniu na 1 gospodarstwo
Table 1. Land resources in surveyed farms, average

Cecha	Gospodarstwa hodowców strusi	Gospodarstwa hodowców danieli
Obszar ogólny, ha	18,43	77,13
Użytki rolne, ha	14,36	74,15
Powierzchnia łąk, ha	2,09	39,75
Powierzchnia pastwisk, ha	2,24	32,59
Wskaźnik bonitacji gleb	0,56	0,80
Szacunkowa wartość 1 ha ziemi, tys. zł	15,44	22,60
Sumaryczna wartość ziemi, tys. zł	221,72	1675,79

Źródło: badania własne.

W dalszej części pracy analizie poddano produkcję zwierzęcą. Zarówno obszar gospodarstwa jak i kierunek produkcji determinowały wielkość produkcji zwierzęcej. W przypadku gospodarstw zajmujących się chowem strusi średnie pogłowie zwierząt wyniosło 58,33 sztuki, a danieli 338 sztuk, co daje obsadę 4,06 sztuki strusi na 1 ha UR i 4,56 sztuki danieli na 1 ha UR (tab. 2). Konsekwencją dużych różnic w powierzchni gospodarstw był dużo większy poziom produkcji globalnej zwierzęcej w przypadku gospodarstw hodowców danieli w porównaniu do gospodarstw chowających strusie. W dalszej kolejności konsekwencją była różnica w poziomie dopłat bezpośrednich, który w przypadku gospodarstw zajmujących się chowem danieli był blisko 9 krotnie wyższy i wynosił średnio 85 tys. zł na gospodarstwo. Należy jednak zaznaczyć, że dopłaty bezpośrednie uzależnione są od utrzymania gospodarstwa w dobrej kulturze rolnej oraz ochrony środowiska. Polska w porównaniu do pierwotnych krajów członkowskich UE

uzyskuje niższy poziom dopłat bezpośrednich, który powinien być wyrównany do 2013 roku [Biernat-Jarka 2008, s. 38].

Gospodarstwa hodowców danieli osiągnęły blisko dwukrotnie wyższą wartość przychodów (298 494 zł) w porównaniu do gospodarstw hodowców strusi (134 403 zł).

Tabela 2. Charakterystyka produkcji zwierzęcej w badanych gospodarstwach

Table 2. Animal production characteristics of surveyed farms

Wskaźnik	Gospodarstwa hodowców strusi		Gospodarstwa hodowców danieli	
	średnio na gospodarstwo	na 1 ha UR	średnio na gospodarstwo	na 1 ha UR
Obsada zwierząt, szt.	58,33	4,06	338	4,56
Produkcja globalna zwierzęca, t	6,47	0,45	34,6	0,47
Sprzedaż produkcji zwierzęcej, tys. zł	36 928	2 572	176 670	2 383

Źródło: badania własne.

Przedmiotem rozważań był również poziom rozchodów w badanych gospodarstwach. Przy zdecydowanie mniejszej powierzchni UR gospodarstwa zajmujące się chowem strusi odnotowały wyższą wartość rozchodów niematerialnych i zbliżony poziom rozchodów materialnych w porównaniu do gospodarstw hodowców danieli liczonych średnio na gospodarstwo (tab. 3). Przyczyn tak dużych różnic może być wiele. Po pierwsze chów strusi wymaga większego udziału pasz treściwych w żywieniu, które są głównym składnikiem nakładów materiałowych.

Wartość inwestycji w badanych gospodarstwach ukształtowała się na zdecydowanie wyższym poziomie w gospodarstwach zajmujących się chowem danieli, co wskazuje na znacznie większe możliwości rozwoju tych gospodarstw.

Tabela 3. Charakterystyka głównych kategorii rozchodów w badanych gospodarstwach, zł

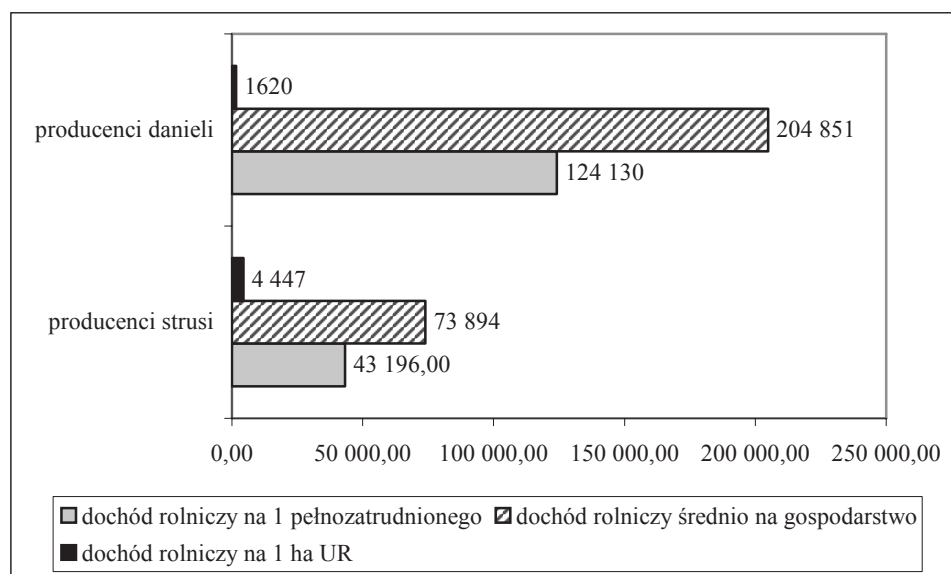
Table 3. Main expenditure categories in the surveyed farms, PLN

Kategoria nakładów	Gospodarstwa hodowców strusi		Gospodarstwa hodowców danieli	
	średnio na gospodarstwo	na 1 ha UR	średnio na gospodarstwo	na 1 ha UR
Rozchody materialne	49 632	3 456	55 210	745
Inwestycje	1 350	94	73 000	984
Rozchody niematerialne	10 878	758	6 728	91
Rozchody ogółem	61 860	4 308	134 938	1 820

Źródło: badania własne.

W pracy dokonano analizy wielkości dochodów rolniczych liczonych na 1 pełnozatrudnionego. W przypadku tej analizy zdecydowanie lepiej wypadły gospodarstwa hodowców danieli, w których odnotowano blisko 3-krotnie wyższą wartość dochodu rolniczego liczonego na 1 pełnozatrudnionego w porównaniu do gospodarstw hodowców strusi (rys. 1). Sytuacja podobnie wyglądała w przypadku analizy dochodu liczonego średnio na gospodarstwo, którego wartość była wyższa w gospodarstwach zajmujących się

chowem danieli. W gospodarstwach hodowców strusi ich właściciele uzyskali wyższą wartość dochodów liczonych na 1 ha UR.



Rys. 1. Dochód rolniczy w badanych gospodarstwach

Fig. 1. Agricultural income in surveyed farms

Źródło: badania własne.

Tabela 4. Wskaźniki korelacji pomiędzy zmiennymi opisującymi ziemię, a wskaźnikami efektywności gospodarstw, liczonymi na 1 ha UR

Table 4. Correlation coefficients between land characteristics and farms' efficiency calculated per 1 ha farmland

Charakterystyka ekonomiczna	Gospodarstw hodowców strusi			Gospodarstwa hodowców danieli		
	użytki rolne	wskaźnik bonitacji	wartość 1 ha ziemi	użytki rolne	wskaźnik bonitacji	wartość 1 ha ziemi
Inwestycje	-0,4481	0,0795	-0,4867	0,0252	0,6111	0,8693
Dopłaty bezpośrednie	0,4942	0,5083	0,4006	0,4493	-0,2628	-0,1761
Rozchody niematerialne	-0,3217	0,2664	-0,2235	-0,0291	-0,2872	-0,7788
Ogółem rozchody	-0,4471	0,0836	-0,3841	0,6444	-0,6444	-0,1302
Przychody razem	-0,1331	-0,1942	-0,1775	0,0703	0,4758	0,8605
Sprzedaż produkcji zwierzęcej	-0,2531	-0,2485	-0,2536	0,8432	-0,2115	-0,7766
Rozchody materialne	-0,4241	0,0329	-0,3668	-0,5207	0,4346	0,1330

Źródło: badania własne.

Problematyka zróżnicowania działalności rolniczej i pozarolniczej jest szeroko opisana w międzynarodowej literaturze. Jak podają Dunn, Moore i Jeffrey [2009, s. 177] zróżnicowanie działalności oraz posiadane umiejętności marketingowe przez rolników są

kluczem do osiągnięcia sukcesu rynkowego. Dużą rolę w tym sukcesie odgrywają instytucje doradcze, centra technologii i przedsiębiorcze wychowanie młodzieży.

W pracy dokonano analizy wskaźników korelacji pomiędzy danymi opisującymi ziemię, a efektywnością gospodarstw. W przypadku gospodarstw zajmujących się chowem strusi uzyskano najwyższy wskaźnik korelacji między powierzchnią użytków rolnych a dopłatami bezpośrednimi. Jest to zrozumiałe, ponieważ ich poziom jest ściśle uzależniony od powierzchni gospodarstwa.

W gospodarstwach hodowców danieli obszar użytków rolnych był silnie związany z dopłatami bezpośrednimi, rozchodami i sprzedażą produkcji zwierzęcej.

Wartość 1 ha ziemi była najsilniej skorelowana z inwestycjami i dopłatami bezpośrednimi w gospodarstwach zajmujących się chowem strusi. Natomiast w gospodarstwach hodowców danieli wartość 1 ha ziemi była związana z przychodami i inwestycjami.

Podsumowanie i wnioski

Należy zaznaczyć, że w badanym okresie gospodarstwa rolne zajmujące się chowem strusi i danieli osiągnęły z tego tytułu alternatywne źródła dochodów.

Badania własne dowodzą, że zarówno obszar gospodarstwa jak i kierunek produkcji są związane z efektywnością gospodarstw rolnych.

Gospodarstwa obszarowo większe oraz zajmujące się chowem danieli osiągnęły zdecydowanie wyższą efektywność ekonomiczną. W gospodarstwach tych zaobserwowano również bardziej efektywne gospodarowanie kosztami, polegające na ich minimalizacji.

W strukturze przychodów gospodarstw rolnych odnotowano duży udział dopłat bezpośrednich, który był uzależniony od obszaru gospodarstwa. Należy zaznaczyć, że duży udział dopłat bezpośrednich będzie zależeć od przestrzegania norm dobrej kultury rolnej.

Sukces w pozyskiwaniu dodatkowych i alternatywnych źródeł dochodów w gospodarstwach jest również uzależniony nie tylko od posiadanych zasobów ziemi czy kierunku produkcji, ale również od umiejętności marketingowych rolnika i jego rodziny.

Literatura

- Biernat-Jarka A. [2008]: Ocena zmian płatności bezpośrednich Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie Seria Problemy Rolnictwa Światowego*, t. 4 (XIX), ss. 36-41.
- Bórawski P. [2009]: Efektywność gospodarstw rolnych zajmujących się chowem strusi i danieli. [W:] *Konkurencyjność przedsiębiorstw – ujęcie mezoekonomiczne*. Juchniewicz M. (red.). Wydawnictwo UWM w Olsztynie, Olsztyn, ss. 235-239.
- Dunn J.W., Moore L., Hyde J. [2009]: Rural entrepreneurship, value-added agriculture and rural policy. *Збірник Наукових Праць Таврійського Державного Агротехнологічного Університету (Економічні Науки)* 3, ss. 176-180.
- Gołębiewska B., Klepacki B. [2000]: Czynniki kształtujące dochód rolniczy w gospodarstwach o zróżnicowanym poziomie towarowości. *Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G*, t. 88, z. 2, ss. 59-68.
- Grygoryev S.N. [2009]: The context of extension in sustainable agricultural development. *Збірник Наукових Праць Таврійського Державного Агротехнологічного Університету (Економічні Науки)* 3, ss. 83-90.
- Gudowski J. [2007]: Rolnictwo w teorii i praktyce rozwoju gospodarczego. [W:] *Ekonomia rozwoju*. Piasecki R. (red.). PWE, Warszawa, ss. 144-162.
- Kołoszko-Chomentowska Z. [2007]: Metody oceny czynników kształtujących dochody z działalności rolniczej. *Roczniki Naukowe SERiA*, t. IX, z. I, ss. 241-243.

- Ksenofont [1996]: Wybór pism. Biblioteka Narodowa, sem. III, nr. 39, Warszawa.
- Nasiłowski M. [1998]: Historia myśli ekonomicznej. Key Text, Warszawa.
- Wiatrak A.P. [1998]: Czynniki zróżnicowania dochodów rolniczych gospodarstw rodzinnych. [W:] Dochodowe zróżnicowanie rodzin chłopskich i jego tendencje w gospodarce rynkowej w Polsce. A.P. Wiatrak (red.). Wyd. SGGW, Warszawa, ss. 205-218.